

Arbetslösheten och lönebildningen i Sverige – några kommentarer

GERMAN BENDER
OCH DANIEL LIND

REPLIK Österholm (2026) (PÖ) bjuder in till diskussion om den höga svenska arbetslösheten. Det är lovligt, men vi menar att hans text uppvisar några betydande brister som vi vill uppmärksamma läsaren på. Nedan utvecklar vi våra argument för detta.

Bristen på problematisering av jämviktsarbetslösheten leder till tunn analys

Jämviktsarbetslösheten spelar en avgörande roll i PÖ eftersom det är den som påvisar vidden av arbetslöshetsproblemet. I ljuset av detta är det inte alldeles lätt att förstå varför PÖ så okritiskt accepterar jämviktsarbetslösheten som ett användbart begrepp och att Konjunkturinstitutets uppskattade nivå om 7,3 procent tas för given.

Jämviktsarbetslösheten går inte att observera och felmarginalen är betydande. De antaganden som används har i flera avseenden svag verklighetsförankring. Risken finns även att en felaktig uppfattning om jämviktsarbetslöshetens nivå stryper konjunkturen tidigare än vad som hade varit möjligt, om finans- och penningpolitiken stramar åt efterfrågan tidigare än nödvändigt. Detta riskerar att skapa hysteresis – att jämviktsarbetslösheten ökar när arbetslösheten är hög under lång tid.

Utöver detta vill vi lyfta fram tre saker.

För det första: Sedan krisen i början av 1990-talet har inte en lönedriven inflation någon gång varit orsaken till konjunkturedgångarna. Runt millennieskiftet handlade det om en övervärderad börs och en irrationell prissätt-

ning av IT-aktier. Orsakerna till finanskrisen 2008 debatteras möjligen fortfarande, men amerikanska subprimelån och en amerikansk bostadsbubbla har inget med svenska fackliga lönekrav att göra. Detsamma gäller för den påföljande eurokrisen, covid-pandemin och kriget i Ukraina.

Slutsatsen av detta är att vi sedan 1990-talet inte har testat hur långt arbetslösheten kan sjunka innan facken skulle hemfalla åt oansvariga lönekrav. Med ett centralt lönemärke som utgår från den långsiktiga produktiviteten och det långsiktiga löneutrymmet, hur skulle ens en löne-pris-spiral kunna uppstå? Den som utgår från att detta kommer att uppstå, måste med mycket god precision visa hur dynamiken ser ut.

Eftersom vi de senaste tre decennierna inte har testat hur långt arbetslösheten kan sjunka, kan vi inte heller med någon precision säga hur långt den skulle kunna sjunka. Med stor säkerhet kan vi dock säga att den centraliserade lönebildningen och lönemärket inte utgör något av de första problemen som skulle dyka upp om ambitionsnivån höjs.

Om detta borde PÖ ha resonerat. Det gäller, för det andra, även för det faktum att Sveriges arbetslöshet blir betydligt lägre i förhållande till andra EU-länder om de heltidsstuderande exkluderas. I absoluta tal uppgår dessutom svensk arbetslöshet i dag till omkring sex procent om studenterna exkluderas (Lind 2026). Enligt KI:s jämviktsarbetslöshet om 7,3 procent innebär det att det är studenterna som just nu hindrar de fackliga lönekraven från att dramatiskt skjuta i höjden. Detta är så klart en orimlig tolkning av världen. I praktiken pekar detta i stället i riktning mot att jämviktsarbetslösheten är lägre än vad KI anser och PÖ utgår från.

För det tredje borde PÖ ha resonerat om det faktum att arbetslösheten i Norrbotten är fyra procent (Unionen 2026). I Västerbotten och Dalarna är den fem

German Bender är arbetsmarknadsforskare och utredningschef på den fackliga tankesmedjan Arena Idé.
german.bender@arenagruppen.se

Daniel Lind är forskningsledare för Facken inom industrins produktivitetskommission.
daniel.lind@arenagruppen.se

procent. Hur kan den här nivån uppnås när lägstalönerna är lika höga, lönebildningen lika centraliserad och lönemärket lika högt som i regioner med dubbelt så hög arbetslöshet? Svaret är självklart att efterfrågan spelar stor roll. Eftersom lönemärket aldrig syftar till att för varje enskilt år ta ut maximalt löneutrymme, kommer det aldrig att fullt ut avspeglar efterfrågan på arbetskraft när den är som störst. Även den betydande regionala variationen indikerar att jämviktsarbetslösheten är lägre än vad KI anser och PÖ utgår från.

Politiken för sänkt jämviktsarbetslöshet har misslyckats

Med rötterna hos Milton Friedman påstås vanligtvis att jämviktsarbetslösheten endast kan sänkas genom utbudsreformer som ökar arbetsmarknadens "flexibilitet". I samma Friedmanska anda är det åt detta håll som PÖ tittar, när han uppmanar deltagarna i debatten att tänka "fritt och rätt". Att tänka på detta sätt blir då att fortsätta längs samma hjulspår som under de senaste decennierna bevisligen har misslyckats. Det som utlovades har inte skett.

Sedan den här politiken såg dagens ljus har jämviktsarbetslösheten, oaktat dess underliggande sanningshalt, inte på något sätt rört sig nedåt. En minskad facklig organisationsgrad, kraftigt urholkad a-kassa, fattiggörande försörjningsstöd, lägre skatter, fler tillfälliga anställningar och minskad anställningstrygghet har inte gjort susen. Varför skulle då mer av samma vara lösningen?

I detta sammanhang bör även nämnas att PÖ helt korrekt anser att den dåliga matchningen på arbetsmarknaden är en viktig förklaring till den höga jämviktsarbetslösheten. Han menar att detta främst beror på invandringen. Men precis som svenskfödda arbetslösa inte är arbetslösa för att de är svenskfödda, är de utrikes födda inte arbetslösa för att de är utrikes födda, även om förekomsten

av en försvårande diskriminering är väl belagd.

Orsaken är i stället att politiken inte har svarat upp mot de tuffare krav som ställs på utbildnings- och arbetsmarknadspolitiken. Ett exempel är att antalet personer i arbetsmarknadsutbildning är försvinnande litet i förhållande till de uppskattningsvis 250 000 arbetslösa som har en svag anknytning till arbetsmarknaden. Detta är en direkt följd av den bantning av den aktiva arbetsmarknadspolitiken som skett de senaste decennierna, oavsett politisk majoritet.

Vi menar i stället att det nu krävs en omfattning som vi aldrig tidigare har sett och som har en mycket bredare inriktning. Med de positiva externa effekter som skulle följa av en sådan politik, är det inte omöjligt att budgetkostnaden för detta skulle falla ut i ökad samhällseffektivitet. Att etnifiera ett politikmisslyckande löser inte problemet.

De senaste decenniernas arbetsmarknadsforskning förbises

PÖ förbiser den moderna arbetsmarknadsforskningen. Inget av det som präglar de två nyutkomna handböckerna om den arbetsmarknadsekonomiska forskningsfronten beaktas – med deras fokus på arbetsmarknaders imperfekta karaktär (Dustmann och Lemieux 2025). Vad detta beror på kan vi bara gissa oss till och det går inte att i den här repliken göra den rättvisa. Men två saker bör nämnas.

Arbetsgivares lönesättarmakt

Runt om i västvärlden är arbetsgivares lönesättarmakt betydande. Det betyder att arbetsgivare kan sätta löner under de anställdas bidrag till verksamheten. Detta försämrar produktiviteten och håller tillbaka sysselsättningen. Samhällsekonomin utvecklas sämre än vad som annars hade varit fallet. Detta faktum gäller även i institutionellt liknande länder som Tyskland och Norge. I det se-

nare fallet är den bästa uppskattningen att lönerna inom industrin i genomsnitt ligger 20 procent under de anställdas produktivitet (Berger m fl 2023; Dodini m fl 2023). Danmarks oberoende ekonomiska råd visar i sin senaste årsrapport att lönesättarmakten inom dansk industri är påtaglig, att lönebildningen minskar den och att en högre facklig organisering gynnar både löner och sysselsättning (De Økonomiske Råd 2026).

Att svensk arbetsmarknad skulle fungera på ett helt annat sätt är ytterst osannolikt, även om forskningen inte har kommit lika långt. De studier som har gjorts indikerar att det inte bara handlar om enskilda professioner i ofentlig sektor, utan även i förhållande mellan stad och land och i gränstrakterna mellan Norge och Sverige (Lind 2024). Det handlar om att en hög företagskoncentration tycks hålla tillbaka vissa löner och att företag som träffas av ett högre centralt lönemärke ökar antalet anställda och försäljning mer än andra företag. Den här sysselsättnings-effekten av lönemärket tycks vara större i företag med stor lönesättarmakt.

IMF-ekonomerna (Diez m fl 2022) visar att lönesättarmakten i samtliga av Sveriges tio största branscher ligger på samma nivå som i jämförbara länder. Preliminära skattningar av doktoranden Axel Malmcrona vid Göteborgs universitet indikerar, utifrån en nyligen genomförd presentation hos Arenagruppen, att lönesättarmakten inom svensk industri ligger i samma härad som i Norge – och att den inte har minskat sedan slutet av 1990-talet. Som den världsledande forskaren Kjell Salvanes under ett av Facken inom industrins produktivitetskommissions webinarier ungefärligen svarade på frågan hur utbredd lönesättarmakten tycks vara: ”Ja, det är så arbetsmarknader fungerar” (Arenagruppen 2025a).

Om det här är var forskningsfronten ligger i dag, befinner sig PÖ fortfarande

i Friedmans teoretiska Nairu-värld, där arbetsmarknaden antas fungera som en perfekt marknad, där de anställda alltid ersätts för sin produktivitet och där alla regleringar per definition är effektivitetshämmande. Det är så klart olyckligt och oförenligt med forskningsfronten. Men det innebär även att hans förslag om en mer decentraliserad lönebildning bär på risken att arbetsgivarnas lönesättarmakt stärks ytterligare – och att detta skulle påverka produktivitet och arbetslöshet negativt. I motsats till Konkurrensverkets uppdrag att motverka ineffektiva produktmarknader, riskerar PÖ:s förslag att främja ineffektiviteten på arbetsmarknaden. Se Bender och Lind (2026) för en mer utvecklad diskussion om svensk lönebildning.

Lägstalönernas sysselsättningseffekter

Lägstalöner har en mycket mindre negativ effekt på sysselsättningen än vad den perfekta marknadens teori länge har gjort gällande. Företagens svar på höjda lägstalöner är – oavsett om det sker genom lagstiftning eller kollektivavtal – ofta i stället högre produktivitet. Kvantitativt och kvalitativt släpar forskningen om Sverige återigen efter omvärlden. Men på ett seminarium som vi nyligen arrangerade menade professor Anders Forslund att det endast finns en studie som har genomförts med en trovärdig metod – och den påvisar en svagt positiv jobbeffekt av en höjd lägstalön (Arenagruppen 2025b). Detta ska inte tas för en absolut sanning, men med den betydelse som PÖ tillskriver lägstalönerna är det självklart att han borde ha diskuterat de svenska lägstalönerna i ljuset av den internationella forskningsfronten.

Som ett tecken på frontens inflytande, har de politiskt bestämda lägstalönerna i flera länder i Västeuropa höjts markant. Likaså har införandet av EU:s minimilönedirektiv understötts av den här forskningen. Även detta missar PÖ att diskutera. I Storbritannien har

lågstatlönerna höjts med 60–70 procent i reala termer de senaste decennierna. Konsensus är i dag att detta har skett utan nämnvärda negativa jobbeffekter. De lågavlönade löntagarnas samlade lönesumma har därför ökat på ett närmast rekordartat sätt. Införandet av en politiskt bestämd lågstatlön i Tyskland år 2015 tycks ha haft samma begränsade jobbeffekt, men har även bidragit till att fler jobbar i mer produktiva företag. Se Lind (2025) för en mer utvecklad diskussion om den internationella och svenska lågstatlöneforskningen.

Än viktigare är kanske att svenska lågstatlöner inte är så höga som många tror. Ett skäl till detta är att utvecklingen går snabbt i omvärlden. Oavsett om vi utgår från växelkurser eller köpkraft, är det omöjligt att dra slutsatsen att lågstatlönerna i de svenska kollektivavtal som oftast nämns som skadligt höga – främst inom handeln och kommunal sektor – är systematiskt högre än i länder som Storbritannien, Tyskland, Nederländerna, Belgien och Frankrike. Återigen: detta nämner inte PÖ. Om vi beaktar att svenska lågstatlöner ofta kräver en viss utbildning eller erfarenhet, blir slutsatsen snarare att någon utan erfarenhet och utbildning i något av dessa länder har samma eller högre lågstatlön än en utbildad person med erfarenhet i Sverige.

Den offentliga debatten dominerar, likt resonemanget i PÖ, av synsättet att svenska lågstatlöner är mycket skadliga för jobben. Men detta har inte stöd i statistiken. Tittar vi på andelen med jobb bland lågutbildade ligger den högre i Sverige än i nästan alla jämförbara länder, inklusive USA. Detsamma gäller för lågutbildade män. När det gäller arbetskraftsdeltagandet utmärker sig Sverige än mer. För lågutbildade är det inget land som är nära att nå upp till Sveriges andel, inte heller för män med låg utbildning. Arbetskraftsdeltagandet för lågutbildade är i USA mer än 15 procentenheter lägre än i Sverige.

Vad förklarar den här systematiken? Här borde PÖ ha reflekterat över möjligheten att rimliga lågstatlöner och inkomstbaserade välfärdssystem gör det attraktivt att befinna sig på arbetsmarknaden. De senaste decenniernas urholkning av ersättningssystem och pensioner kan därför få långsiktigt negativa konsekvenser för jobben.

Avslutning

Som vår replik har visat, uppvisar PÖ betydande brister i analysen. Bland annat missar han att beakta frågorna och svaren som dominerar de senaste decenniernas explosionsartade utveckling av den empiriska arbetsmarknadsforskningen. Han missar således även att koppla den här forskningen till hur man bör se på och förstå hur svensk arbetsmarknad i praktiken fungerar och hur den levererar i termer av arbetskraftsdeltagande, sysselsättning, arbetslöshet och produktivitet. Vad är det som förklarar att andra lönebildningssystem lyckas sämre med att inkludera lågutbildade på arbetsmarknaden och att generera arbetstillfällen för den här gruppen?

PÖ präglas även av tveksamma generaliseringar. Han argumenterar t o m för att alla som tänker "fritt och rätt" måste landa i hans på rationaliteten och allmänintresset vilande politiska slutsatser. De som landar i andra slutsatser tänker alltså ofritt och fel. Det är en udda uppfattning och knappast en klok utgångspunkt för en saklig diskussion.

Vår slutsats av detta är därför att PÖ inte bidrar tillräckligt väl till den viktiga diskussionen om hur arbetslösheten för utsatta grupper kan pressas tillbaka. Vår uppfattning är att parterna gör mycket som drar i rätt riktning, men i övrigt är det inget politiskt parti som kan göra anspråk på svaret. Vad som behövs är något helt annat än vad vi har sett sedan 1990-talet – och detta annat är det ännu ingen som har artikulerat.

Vi menar dock att politikens stram-

het, inte minst i termer av infrastruktur, välfärd, utbildning, arbetsmarknadspolitik, socialförsäkringar och bostäder, har dragit isär Sverige och försämrat förutsättningarna att pressa tillbaka arbetslösheten för de med svag anknytning till arbetsmarknaden. Precis som hysteresis kan uppstå, kan fler få varaktigt fotfäste på arbetsmarknaden om en hög efterfrågan på arbetskraft tillåts verka under längre tid än vad som har varit fallet de senaste decennierna. Utvecklingen i USA och Danmark de senaste åren visar att detta är praktiskt möjligt.

Därtill har politiken sedan 1990-talet lett till ökad skolsegregation och ojämlikhet i barns livschanser. Mer av samma bör alltså inte vara den politiska vägen framåt. Tids nog kommer förhoppningsvis fler att landa i den slutsatsen.

REFERENSER

- Arenagruppen (2025a), "Income Equality in the Nordic Countries: Myths, Facts, and Lessons", webinarium, 1 december 2025, <https://youtu.be/IvjBlGFQVIE?t=23>.
- Arenagruppen (2025b): "Vad är sant och falskt i arbetsmarknadsdebatten?", seminarium, 15 december 2025, <https://youtu.be/qIQ5LBiFhIA?t=36>.
- Bender, G och D Lind (2026), "Industriavtalet, lokal lönebildning och framtidens arbetsmarknad med AI – några kommentarer", *Ekonomisk Debatt*, årg 54, nr 1, s 68–72.
- Berger, D, K Herkenhoff, A Kostøl och S Mongey (2023), "An Anatomy of Monopsony: Search Frictions, Amenities and Bargaining in Concentrated Markets", *NBER Macroeconomics Annual* 2023, vol 38, <https://doi.org/10.1086/729194>.
- De Økonomiske Råd (2026), "Danish Economy Spring 2026. Summary and Recommendations", rapport, De Økonomiske Råd, Köpenhamn.
- Diez, F J, D Malacrino och I Shibata (2022), "The Divergent Dynamics of Labor Market Power in Europe", IMF Working Paper 247, Washington DC.
- Dodini, S, A Stansbury och A Willen (2023), "How Do Firms Respond to Unions?", IZA Discussion Paper 16697, Bonn.
- Dustmann, C och T Lemieux (2024) (red), *Handbook of Labor Economics*, vol 5, Elsevier Science, Amsterdam.
- Dustmann, C och T Lemieux (2025) (red), *Handbook of Labor Economics*, vol 6, Elsevier Science, Amsterdam.
- Lind, D (2024), "Monopsoni på arbetsmarknaden – ett snabbväxande forskningsområde", *Ekonomisk Debatt*, årg 52, nr 5, s 6–18.
- Lind, D (2025), "Varför går det inte att diskutera arbetsmarknaden och lågstatlönerna på ett balanserat sätt?", rapport, Facken inom industrins produktivitetskommission.
- Lind, D (2026), "Är föreställningen om världen viktigare än den verkliga världen?", *Dagens Arena*, 9 mars 2026.
- Unionen (2026), "Arbetslösheten delar Sverige: Så skiljer sig jobbläget mellan regionerna – varför?", rapport, Unionen, Stockholm.
- Österholm, P (2026), "Arbetslösheten och lönebildningen i Sverige", *Ekonomisk Debatt*, årg 54, nr 4, s 47–52.